

Adolf Mayerl, Kašna s chebským dudákem, 1923

Galerie výtvarného umění v Chebu, 3. 10. 2024–5. 1. 2025, vernisáž ve středu 2. října v 17.00

Adolf Mayerl, model dudáka pro „Egerlandskou kašnu“, patinovaná sádra, 20. léta 20. století, fotografie zaslaná rodinou Zischkových Adolfu Mayerlovi, okolo 1950, fotoarchiv Ulrike Zischka

Národní obroda v lidovém duchu

Láska k vlasti a národní uvědomění byly na počátku 20. století řazeny mezi nejvyšší etické hodnoty. Nové uspořádání střední Evropy po první světové válce v tomto smyslu pro české Němce znamenalo katastrofu. Poslední naděje v právo na sebeurčení národa se rozplynula v Saint Germain v září 1919. Tři miliony německy hovořících obyvatel českých zemí se na základě mezinárodních smluv definitivně staly menšinou v národním státě Čechů a Slováků. Přestože se společenské a politické poměry v Československu brzy stabilizovaly, v prostředí českých Němců narůstal pocit národního ohrožení. Nemožnost změnit státoprávní situaci proto vyústila v revizi vlastního kulturního úsilí. Programem národní obrody se stalo lepší poznání a pěstování národních tradic zakotvených v lidové kultuře jednotlivých regionů. Národopisný a vlastivědný výzkum usiloval o oživení lidových tradic, jež se staly důležitou součástí kulturních projevů českých Němců, a s odkazem na historické bohatství tak měla být podpořena národní hrdost. Pozornost byla věnována lidovým krojům, zvykům, nářečím, lidové slovesnosti a písním, ale též projevům hmotné kultury a přírodním památkám. Příkladná péče o vlast a její tradice měla sloužit k demonstraci vlastní svébytnosti a nezlomné vůle hájit národní práva.

kteřá do města přivedla tisíce krajanů nejen z regionu, ale též z německých jazykových oblastí českých zemí, Prahy, Brna, Rakouska i Německa. Slavnost ve „starém štaufském městě Chebu“ měla být manifestací veškerého „egerlandského lidu“, jeho svébytné kultury a národní jednoty. Součástí programu proto byla přehlídka krojů a národopisná výstava sestavená z předmětů reprezentujících tradiční lidovou kulturu a řemesla. Exponáty byly předem získávány od účastníků slavnosti. Veřejnost byla rovněž vyzvána, aby podpořila tzv. „Egerlandskou nadaci“, jež měla sloužit k udržování národního bohatství a financování vlastivědné práce. Třídenní sbírka vynesla téměř padesát tisíc korun. Vedle krojovaných průvodů s alegorickými vozy byly v duchu dobového folklorismu inscenovány také přástky a chybět nesměla ani nepostradatelná dudácká muzika.

Chebský dudák

Nejstarší zprávy o dudácích „potloukajících se a vyhrávajících po všech hospodách“ se na Chebsku datují do 15. století. Přestože se kdysi oblíbené dudy na přelomu 17. a 18. století z prostoru střední Evropy vytrácejí, na česko-bavorském pomezí se tato tradice v některých regionech udržela až do moderní doby. Podobně jako v případě Strakonice patřily dudácké muziky a potulní muzikanti také na Chebsku ještě na počátku 20. století k tradičnímu obrazu venkova.

Kašna jako pomník Chebsku

Úspěch vlastenecké slavnosti v roce 1921 dal vzniknout myslence vybudovat v Chebu „Egerlandskou kašnu“, jež se měla stát symbolem Chebska a zároveň ozdobou města. Za tímto účelem byla sestavena komise, která vyzvala k předložení návrhů chebské sochaře Karla Wilferta ml. (1879–1932) a Adolfa Mayerla (1884–1954). Námětem kašny měl být chebský dudák, který je „ztělesněním radostného a veselého charakteru, přívětivosti a životní pohody chebského lidu“. Oba modely byly od 25. listopadu 1921 vystaveny ve výloze knihkupectví Kobrtšch & Gschihay na chebském náměstí. Rozhodnutí, který z návrhů bude realizován, mělo být učiněno na základě veřejného hlasování. Záměr včetně předložených návrhů však ze strany veřejnosti nebyl přijat bez výhrad. Vlastivědný časopis „Unser Egerland“ připomínal prioritou péče o ohrožené kulturní památky a redaktoři chebského deníku „Egerer Zeitung“ se počátkem února 1922 zamýšleli nad hodnotou pomníku, který nepřipomíná žádnou významnou osobnost, ideu ani událost: „Dudák či tančící sedláci, co ti mohou vyvolat za vzpomínky? Snad jen na šťastné a bezstarostné časy. Žijeme my však v takové době? Ani omylem! Jsme zbavení práv, vyhledoví a zbídačení.“

V případě Chebska úlohu zprostředkovatele vlasteneckých hodnot široké veřejnosti převzaly tzv. „Eghalanda Gmoi(n)“ neboli krajské spolky Chebanů, jejichž původním účelem bylo udržování společenského života a sociální podpora členů mimo rodný kraj. Jejich proměna v národní ochranné spolky byla oficiálně deklarována na plenárním zasedání zastřešujícího svazu „Bund der Eghalanda Gmoi(n)“ v srpnu 1921 v Chebu. Svaz tehdy ve městě uspořádal první velkou vlasteneckou slavnost,

Anonym, alegorický vůz obyvatelů Františkových Lázní v průvodu během vlastenecké slavnosti v Chebu, 14. 8. 1921, fotoarchiv Ulrike Zischka

Gustav Zindel, vesnický koncert, 1919, reprodukce na pohlednici, 20. léta 20. století, Muzeum Cheb

Anonym, Adolf Mayerl vedle svého díla před r. 1945, reprodukce z časopisu Franzensbader Heimatbrief, 1963

Všem těmto připomínkám čelil iniciátor kašny Dr. Alfons Heinrich (1887–1957) argumentací, v níž, vyjádřeno dnešními slovy, zdůrazňoval význam kašny jako pomníku, který bude hrdým výrazem etnické identity obyvatel Chebska. V červnu 1922 pak doktor Heinrich jménem komise oznámil, že z potřebných 24 000 korun bylo téměř 17 000 shromážděno, a proto již mohl být objednan materiál. Přibližně polovina nákladů byla pokryta výnosem loňské slavnosti a zbylé finance byly získávány pomocí sbírky, na niž kromě chebských podniků a bankovních domů prostřednictvím místních výborů pojišťovacího ústavu „St. Florian“ přispěli také pojištěnci z mnoha vsí na Chebsku a v okolí. Novou kašnou se Cheb mohl pochlubit v létě roku 1923, kdy se město ve velkém chystalo na Druhou německou putovní zemědělskou a lesnickou výstavu. V tehdejší „Rothkirchstraße“ (Březinova ulice) byl podle Mayerlova vítězného návrhu nejdříve vystaven kamenný sokl barokních tvarů s dvěma nádržkami, který několik týdnů čekal na osazení sochy. Teprve v sobotu 4. srpna 1923 byla na soklu upevněna socha dudáka v chebském kroji, kterou z lasturového vápence zhotovila kamenická firma Andrease Lugerta z Chebu. Socha se oproti původnímu Mayerlovu návrhu liší pokrývkou hlavy. Vysvětlení této úpravy poskytl na stránkách časopisu

„Unser Egerland“ v roce 1927 mariánskolázeňský rodák a vlastivědný badatel Dipl. Ing. Anton Dietl (1887–1954), který si při jednom setkání s Adolfem Mayerlem postěžoval, že dudáka nelze za jasného dne vyfotografovat, aniž by mu polovinu tváře halil stín širokého klobouku. Sochař mu tehdy údajně předložil původní model a vysvětlil, že kulatou čepici se štítkem musel na přání zadavatelů vyměnit za tradiční selský klobouk se skládanou stuhou. „Nic mu nepomohlo, když jako znalý věci zdůrazňoval, že klobouk se stuhami příslušel pouze movitému sedlákovi, a nikoli málo váženému muzikantovi.“ Tato anekdota podtrhuje symbolický náboj díla. Klobouk nazývaný v egerlandském nářečí „Floderer“ je pouze dalším z atributů, jež měly odkazovat na regionální svéráz Chebska.

Sochař Adolf Mayerl

Johann Adolf Mayerl se narodil 28. srpna 1884 v Chebu do rodiny kamnářského a hrnčířského mistra Niklase Mayerla (1854–1920). Po jednoleté praxi v otcovské dílně navštěvoval nejdříve C. k. odbornou školu pro keramiku a příbuzná umělecká řemesla v Teplicích a od roku 1901 sochařské oddělení c. k. Umělecké akademie v Praze, kde byl žákem profesora Josefa Václava Myslbeka (1848–1922). Po návratu do rodného Chebu se jeho první významnou zakázkou stal pomník císaře Františka Josefa I. odhalený roku 1906 v Meclově nedaleko Horšovského Týna. Po tomto díle následoval roku 1910 další, esteticky cennější císařský pomník v Jablonci nad Nisou, jehož prostřednictvím se Mayerl projevil jako zralý umělec s vlastními výrazovými prostředky. V témže roce Mayerl v Chebu uspěl s návrhem pomníku obětem prusko-rakouské války, který svým pojetím předznamenal jeho pozdější pomníkovou tvorbu z 20. let 20. století. Ve změněných kulturních, politických, ale především hospodářských poměrech po rozpadu Rakousko-Uherska Mayerl musel své živobytí budovat od začátku. Věnoval se drobné keramické plastice, která mu i v pozdějších nepříznivých letech zajišťovala živobytí. Typické pro tuto dobu byly folkloristické motivy, krojované páry a egerlandští muzikanti. Zdůrazňování národní identity a re-

gionálního svérázu se zračilo také v pomníkové tvorbě, která byla do jisté míry reakcí na nucené odstraňování pomníků habsburské monarchie. Pro Mayerla to znamenalo opět více zakázek. Po Kašně s chebským dudákem v Chebu roku 1926 vytvořil ještě Cechovní kašnu, která dodnes připomíná bohatství a slávu starých chebských řemesel a jejich cechů. K Mayerlovým dílům z této doby patří celá řada pomníků obětem první světové války, jako např. ve Staré Vodě, Hazlově, Třebeni nebo ve Františkových Lázních.

Roku 1924 se Mayerl se svou rodinou přestěhoval do Františkových Lázní. Svou prací se podílel na umělecké výzdobě veřejných prostor města, což dodnes dokládá nejen slavná zahradní plastika chlapce s rybou ve františkolázeňském muzeu z roku 1934, ale také plastická dekorace městského divadla nebo Dvorany Glauberových pramenů. Intenzivní spolupráce s předními českoněmeckými architekty, jako například s Friedrichem Lehmannem (1889–1957), Mayerlovi přinesla lukrativní zakázky. Příchod hospodářské krize počátkem 30. let však pro jeho existenci znamenal těžkou ránu. Nedostatek zakázek jej nutil k realizaci drobnějších uměleckých děl, z jejichž prodeje mohl jen stěží financovat svou skromnou domácnost. Mayerlovu profesní situaci nezlepšila ani účast na velké výstavě sudetoněmeckého umění v Berlíně roku 1937, na-

Anonym, Adolf Mayerl se svým slavným dílem Kovář, 20. léta 20. století, fotoarchiv Ulrike Zischka

Anonym, profesor vyšší reálné školy a dlouholetý člen městské rady v Chebu Dr. Alfons Heinrich, reprodukce z novin Egerer Zeitung, 1957

Reklama kamenické firmy Andreas Lugert, 1923

Současná podoba kašny

tož pak změna režimu v roce 1938. Adolf Mayerl byl roku 1946 nuceně vysídlen do Horního Bavorska, kde dožil svá poslední léta v chudobě. Zemřel 23. září 1954 ve Schrobenhausenu. Již za války, ale ještě větší měrou po jejím skončení, byla značná část Mayerlových prací ztracena či zničena. Pouze málokomu se při poválečném odsunu podařilo některá díla „zachránit“. V rodině františkolázeňského lékaře Dr. med. Antona Zischky (1892–1956) několik takových kusů, které si od sochaře kdysi pořídil pro svou domácnost, připomínalo v letech poválečné bídy někdejší „doma“ spojené s blahobytem a smyslem pro umění. Sádrový model dudáka pro chebskou kašnu, který s rodinou doputoval do Bavorska, v cizině ztělesňoval nejen vlastní historii, ale také osud svého tvůrce Adolfa Mayerla. Přestože obyvatelé jednotlivých měst žili po odsunu rozseti po celém jižním Německu, kontakty mezi přáteli byly namnoze udržovány. Zischkovi tak opakovaně dostávali dopisy od rodiny Mayerlových, které vždy zavdaly podnět k vyprávění. Dcera Ulrike (*1945) dodnes vzpomíná na slova své matky: „...než byl sochař Mayerl vysídlen, roztloukl všechnu svou keramiku i návrhy, všechno vzal kladivem.“ Její rodiče sochaři okolo roku 1950 pro útěchu zaslali alespoň fotografii modelu. Díky novým kontaktům se starou vlastí Dr. Ulrike Zischka model roku 2021 věnovala Městskému muzeu Františkovy Lázně pro novou část expozice věnovanou Adolfu Mayerlovi. Štěpán Karel Odstrčil

Adolf Mayerl, Kašna s chebským dudákem, 1923

GAVU – Opus magnum

3. 10. 2024–5. 1. 2025

Otevírací doba: út–ne, 10.00–17.00

Kurátor Štěpán Karel Odstrčil

Galerie výtvarného umění v Chebu
příspěvková organizace
Karlovarského kraje
náměstí Krále Jiřího z Poděbrad 16,
350 02 Cheb
T: +420 354 422 450, F: +420 354 422 163
info@gavu.cz, www.gavu.cz

Výstavní program GAVU Cheb je podpořen z grantového programu MK ČR. V roce 2024 vydala Galerie výtvarného umění v Chebu. Grafika Kolář & Kutálek, tisk Dragon Press, s. r. o., náklad 500 ks.